

Büyükkada önünde demirleyen İngiliz donanması

77 580651

Çırağan Sarayı vakasının içyüzü

Çırağan Sarayı vak'ası için şimdiye kadar pek çok yazı yazıldı. Burada okuyacağınız makale, tarihin bu mühim vak'asını pek esaslı olarak tahlil etmekte ve bugüne kadar bilinmeyen bazı noktaları da açıklamaktadır.

Yazan:

Eski Muhariplerden **GENERAL HALİL SEDES**

Yazının başlıından da, anlaşılacağı veçhile maksad, hâdisenin vukuu şekli'ni anlamak olmadığı gibi, bunun mürettibi olan Ali Suavinin hal tercümesinden de bahsetmek değildir. Şimdiye kadar vak'a hakkında pek çok şeyler yazılmış ve tafsilâtile nakil ve hikâye edilmiştir.

Bununla beraber Ali Suaviyi akıbeti meşkük ve tehlikeli, guursuz ve mecnunane sayılacak böyle bir harekete sevkedici sebepler araştırılmamış, bu pek önemli nokta müphem ve hattâ meçhul kalmıştır; O ka-

dar ki, hâdiseyi nakil ve hikâye eden tarihçi ve kalem erbabından bazıları, Ali Suavinin iyi niyetle ve inkılâpçılık zihniyetile harekete geldiğinden ve binaenaleyh vatanseverliğini fedakârlığını övdükleri halde; Birçokları da, haris ve mace-raperest «Sefihi ruzigâr» (1) bir adam olduğundan bahse-derler (2).

(1) «Mir'atı Hakikat» Mahmud Celâleddin Paşa, Cild 3, sah. 138.

(2) 1908 inkılâbı sıralarında henüz binbaşı iken Enver Pa-

Çırağan Sarayın mürettibi
Ali Suavi

İşte birbirinin tamamıyla zıd olan iki müdafaa ve hükümden hangisinin hakikate uygun ve yakın olduğunun takdirini sayın okuyucularıma bırakarak, bu hususta gereken izahatı arz ediyorum. Bu izahatın tarihe hizmet bakımından dahi, faydası olsa gerektir.

Ali Suavi Avrupa'dan İstanbula döndükten sonra saray hizmetine alınıyor; az sonra (Mekteb-i Sultani) «Galata saray Lisesine» müdür tayin ediliyor. Orada da işe yaradığından çıkarılıyor ve nihayet az çok sefaletle düşüyor. Bu düşkünlük sırasında bir gün Basiret gazetesinde imzası altında aşağıdaki beyannameyi intişar ediyor :

«Herkes ve her evraki havadıs hali hazırım tehlikesinden bahis etmekte idiler. Hakkı acizanemde mevcut olan emniyeti ämmeye mebni, söyleyeceğim şeyi herkesin dinleyeceğinde şüphem yoktur. müskülâtı hazıra pek büyüktür. Lâkin çaresi pek kolaydır. Yarınki nüshamızda cümlelerin müsaadesiyle bu çareyi kısacık gerh ve beyan edeceğim.

Şu mektubum yarınki neşre deeceğim beyanname hususunda inlizarı umumiyi celb içindir. Ali Suavi.»

Fihhakika ertesi gün yani, 20.Mayıs,1878 saat 11 sularında, mumaileyh başına toplamış olduğu 150 kadar muhacir kıyafetinde eşhasla, kısmen karadan ve kısmen denizden, nöbetçi ve bekçileri dağıtarak; Çırağan Sarayını basıyor; az bir zaman içinde V. Sultan Murad'ın dairesine kadar varılıyor (3).

Faka' vine o esnalarıda, birkaç zaptiye erile yetişen Beşa memnun, inkılâbcılık hissile olacak; kartvizitine «Suavi» mahlasını ilâve etmişti.

Müşarüüleyhin böyle bir kartviziti, eski Paris Büyük Elçisi sayın Behiç Erkinin kıymetli koleksiyonunda mahfuzdur.

Dolmabahçe Sarayında Sultan Abdülhamit II. ve Grandük Nikolas arasında yapılan mülakat 23.9.1878

şıktaş muhafızı Hasan Paşa, ilk hamlede elindeki sopa ile Ali Suavinin başına vurarak; onu, cansız yere seriyor. Ali Suavinin muavinleri oldukları anlaşılan diğer iki kişiyi de, arkadan gelen zaptiye erleri kurgun ve süngü ile vurup öldürüyorlar. Avenesinin bir kısmını itlaf, bir kısmı tevkif ediliyor, bazıları da kaçıyor.

Elhasıl olay bu suretle kısa bir zamanda bastırılıyor.

Ali Suavinin yardımcıları olan ve mumaileyhle beraber Sultan Muradın yanında bulunan dükleri sırada öldürülen şahıslardan birincisinin adı Salih, ikincisinininki de, Nazi'dir. Bu noktaya işaret ettikten sonra sözü bir sene evvel cereyan et-

miş olan bir muharebe sahnesine nakil ediyorum.

1877 senesi Temmuz ortalarında Ruslar, Balkanları aşp güneye indiler ve Şipka geçidini ele geçirdiler. Buna karşılık İskodrada bulunan Süleyman Paşa ordusu deniz yoluyla Dedeağaca çıkarıldı ve Edirne üzerinden Şipka taraflarına sevk edildi.

Bu esnalarda orduyu takviye maksadile, memleketin başka başka yerlerinden muhtelif anasıra mensub «muavene» unvanı altında bir hayli gönüllü yaratı iltihak etmiştir.

Bu kabilden olarak Edirne'de Vali bulunan Ali Paşaya (4) Salih adında vücudce pek zinde ve asker tavırlı bir şahıs da nıtracaat ediyor. Aslen Niğli olan Salih, 1876 daki Sırp seferine de iştirak etmiş ve hatâ «Muavene Binbaşısı» unvanını kazanmıştı. Ali Paşadan elde ettiği Buyurultuya daya-

(3) Suavinin şu cür'eti memnun avencsinden hiç kimsenin malûmatı yok idi. (Tarih muşahabeleri) Abdürrahman Şeref Efendi, Sah. 288.

arak Salih, 300 kadar gönüllü topluyor ve Süleyman Paşa ordusuna iltihak etmek üzere Şipkaya gönderiliyor.

21.Ağustos.1877'de Şipkada pek şiddetli muharebe başlamış ve 6 gün sürmüştür. Bu muharebelerin 24 Ağustostaki er kanlı olup buna Salih ve avnesi de iştirak etmiştir.

O günü, Ruslar mukabil tarruza geçmiş ve ordunun Aykırıca'deki solyanını ve buradaki birlikleri, aşağıda sıretleri aynen yazılı I savun ma hattı komutanı Mehmet Hulûsi Paşa tarafından ordu karargâhına gönderilen sahra mektupları mündericatından anlaşılacağı veçhile, pek nazik ve hattâ pek tehlikeli bir duruma düşürmüşlerdi.

Hulûsi Paşa, durum hakkında ilk yazmış olduğu tezkerede:

«Huzuru Hazreti Müşüriye: Çerkesler askerin gözü önünde firara başladı. Sebebi: Çıplaktepelere dahi, düşman mürezesinin tekarrübünden neşet etti. Bunların halî askere dehşet veriyor. İhtiyatımız yalnız Kilis taburudur.

Her ne suretle olursa olsun buraya asker yetiştirilmesi elzemdir. Akşama kadar işi uzatmak ve düşmanı tevkif etmek müşküldür. Ferman. 24 Ağustos 1877 (12.8.1293) (Saat 7,30). Mehmet Hulûsi.

Saat 12, dakika 30.» dedikten sonra, yazdığı ikinci bir tezkerede de:

«Huzuru Hazreti Müşüriye: Deminki işarı çakeranem veçhile artık gönüllü Çerkeslerden pek de fayda memul olmadılarından üç bölük nizamiye

(4) Paris'te sefir ve 1875 iltilâli soralarında Hersekte ve doha soraları birçok vilâyetlerde valilik ve Beyrutta vali iken irtihal etmiştir. İdareci devlet adamlarından sayılırdı ve pek şık giyindiği için, emsali arasında «Kokona Ali Paşa» diye anılırdı. (Sicillî Osmaniden).

süvarisinin gönderilmesi, bizim Çerkes nizamiye süvari Birbaşısının ıstirhamı üzerine arz olunur.

Askere biraz sükûnet geldi. Fakat firariler çok oldu.

24 Ağustos 1877, saat 13. (12.8.1293) (saat 8) M. Hulûsi» Haberini ulaştırıyor ve arkasından yazdığı bir üçüncüsünde de:

«Huzuru Hazreti Müşüri Efhamiye: Çerkez muavene süvarisi cephaneleri kalmadığını bahane ederek hiç bir tarafa hareket etmiyorlar cephane istiyorlar. Bizim nizamiye Çerkez süvarileri buradaki askerleri beş altı defa büyük buhran ve muhataradan kurtardılar.

Allah! Bunları berhudar eyleye; amin!

24 Ağustos 1877 (12.9.1293) saat 13,30, saat 8,30).

M. Hulûsi» haberile ordu karargâhının uğradığı derin endişeyi bir dereceye kadar teskin etti.

Cereyan eden muhabere münderecatından da anlaşıl-mış olacağı veçhile, o günkü muharebenin böyle pek muhataralı bir şekil almasının başlıca âmîli, Çerkez muavene süvarisinin başında bulunan Nişli boşnak Salih olmuştur. Çerkez lâkabile anılmasının sebebi, giymekte olduğu Çerkez elbisesiyle avnesinden çoğunun Çerkes oluşudur (5).

Salih, kısaca tarif edilen muharebenin en ateşli ve tehlikeli bir devrinde müdafinin arasına girerek:

«İstanbuldakiler rahatlarına bakıp keyif ediyorlar! Bizleri muharebeye sürerek kır-dırıyorlar! Varın! Sizler de memleketlerinize gidiniz!» ve daha bunlara benzer sözler ve mel'unca telkinatla, muharebe hatlarında kahramanca

(5) Değerli tarihçi bay Z. Melek, «Tarih Mecmuası» sayı 18 de, bu vaka hakkında yazdığı makalede Salih'in Sırph-dan dönme olduğuna işaret etmektedir.

çarpışan, kan ve canlarını esirgemiyen Mehmetçiklerin fikirlerini zehirlemeğe ve akidelerini bozmağa çalışıyor. Söllerine kulak asılmadığını görüp mel'unane maksadına ulaşamayacağını anlayınca; sözlü fiiliyata çeviriyor ve o aralık düşmanın ilerlemeye yetkenmesinden faydalanarak:

«Gâvur geliyor! Etrafımızı Kazaklar aldı! Kaçın!» vaveylâsını koparmakla beraber, avnesine de, evvelce mukarrer işareti verdiğinden, bunlar da: «Gâvur geliyor!» avazeleri ve büyük bir gürültü ile, hattâ askeri de çiğneyerek, yerlerini terkedip geriye kaçıyorlar.

Bir taraftan düşmanın imdat alarak ilerleme temayülü, öteden ve hele, Salih ve avnesinin düpe düz ihaneti, askerin mâneviyatını sarstığından, muharebe hattı biraz geriye alınıyor. Ve nizamiye Çerkez süvarisinin fedakârlığının inzimamıyla yeniden düzen temin olunuyor.

Salih ve avnesine gelince: Bunlar, Rasim Paşa komutasında daha hayli geride yedekteki birliklerin yanına gitmişlerdir. Salih cüretkârane ve mel'unane teşebbüsünün beklediği sonuca bu defa da varamadığını görünce, mel'âne kârane azmine hâlel getirmiyerek, iblisce sözlerle yedekteki birlikler eratının mânevi kuvvetlerini bozmağa kalkışıyor ve bunları, yerlerini terke teşvik ediyor. Belki de muvaffak da olacaktı.

Fakat, o sırada hayırlı bir tesadüf esri olarak, cereyan eden çarpışmalar ve başgösteren tehlikenin derecesi hakkında tahkikatta bulunmak üzere; buralara gönderilmiş olan Müşir yaveri Yüzbaşı Hayri bey, Salih'in sözlerine kulak misafiri olunca, hemen üzerine atılarak elindeki kırbaçla herifi temizce ıslatıyor.

Bu ağır hakarete uğrayan Salih, karargâha koşup Süleyman Paşaya arı şikâyet ediyor. Süleyman Paşa hafif bir tahkikat yaptırmakla be-

raber; meselenin ağırlığını derhal kavriyerek Salih'in eli mi kolunu bağlatarak hapse attırıyor.

Salih'in uğradığı bu muameleden az sonra, Muavene Yüzbaşısı Çerkez Nazi'ki, muameleyhin yardımcısı idi, Süleyman Paşanın karşısına dikilerek küstahça bir tavır ve eda ile: «Salih'i, derhal tahliye ettiriniz! Yoksa şöyle yaparız, böyle yaparız ve yaparlar!» gibi tehditimiz sözlerle Süleyman Paşayı korkutmağa kalkışıyor.

Bu sözlere hiç bir kıymet vermiyerek hiddet eden Süleyman Paşa, her ikisini Savaş-Divanınca muhakeme altına alınmak üzere, muhafaza altında Edirne'ye gönderiyor. Edirne merkez komutanı Ferik Cemil Paşaya (6) cereyanı hali ve bu iki şahsın ne tehlikeli adamlar olduğunu bildirdiğinden; her ikisi de, hapshaneye atılıyor.

Savaş-Divanının haklarında pek ağır bir ceza hükmetmesi muhakkak iken, savaşın seyri aleyhte bir istikamet alarak düşman Edirne'ye doğru ilerleyince, bu iki habis de, emsali gibi hapisten kaçıp İstanbula geliyor.

Rusların, sur kapılarına dayandıkları sıralarda, şehre aç, perişan ve sefil bir halde 150 bine yakın; yer ve yurtlarından edilmiş, muhacir sığınmıştı. Bütün yoksuluklar kifayet etmiyormuş gibi, o senenin sayılı soğukları bu bedbahtların sefaletini bir kat daha arttırmıştı. Elhasıl o günlerde İstanbul halkı, hâtrası unutulamayacak ve gönüllere kan ağlatacak çok felâketli günler yaşıyordu. Bu yüzden de hoşnutsuzluk umumî idi.

Üstelik Ruslar şehri işgale

(6) Müşir Namık Paşazade'dir. Daha sonra Müşir rütbesini ihraz etmiş ve uzun müddet Vali olarak bulunduğu Halep'te vefat etmiştir.

1146

Tarihten garip fıkralar:

BABIÂLİDE ÇENĞİ OYUNLARI

1807 de Sadaret kaymakamı Osman Paşa'nın zevcesi bir çenği kadınla meşgul olarak geceleri Babıâli haremünde saz ve nekkâre ile gulgulei ahenkleri etrafında işitilir olup kaymakam paşa ise zevcesinin mağlubu olduğu cihetle ol çenğiye esham vesair irat tanzimiyile meşgul olduğu malûmu padişahi olacak Rebiülevvelin üçüncü günü azlolunarak müteakiden İzmit'te müneccim olan esbak yeniçeri ağası Halil ağa rütbei ve zarete kaymakamı sadrı Âli oldu. Osman Paşa L'mni adasına sürüldü. Merhum çenği de idam olundu. Bir müddet sonra Osman Paşa aklını kaçırdığından Limni'den Geliboluya getirildi ve orada vefat etti.

VELÂDET CAİZESİ

1224 senesi hicriyesi Muharreminin yirmi yedinci gecesi Fatma Sultan namıyla bir duh'eri pâkize güher âyine mehd-i âlem-i şühudda cilvegir olmuştur. Velâyeti için vekânüvis Esat Efendi'nin takdim ve tanzim ettiği tarihe caize olarak kendisine bin altın ihsan olunmuştur.

çalışıyorlar, İngilizler ise, buna mâni olmak gayretile. Akdeniz donanmasını, İstanbul önlerinde harekete hazır tutuyorlardı. Bundan başka, Grandük Nikola, Sultan Abdülhamit ile görüştükten sonra, askeri harekâta ve isteklerde itidal göstermek lüzumunu hissetmişken; kendisi Rusya'ya döndükten sonra yerine azim ve huşuneti tab'ile şöhret kazanmış olan General Totleben'i bırakıyor (7). Bir kaç ay evvel Plevne muhasara ordusu komutanı bulunmuş olan bu general, Büvük-

dere'ye inmek ve Boğazın bu noktasını elde etmek üzere, iki tümenlik bir kuvveti, Bahçeköye doğru ilerletti. İngilizler de, donanmayı Büyükdere önüne göndermeğe kalkıştılar.

Bu rekabetin âkıbetinden ürken Ruslar, zuhur edecek fırsata intizaren, bu sefer de, teşebbüslerinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Zaten keşmekeş içinde bulunan İstanbulda karışıklık çıkarmak ve bundan istifade ederek şehre girmek istifan için, elinde Ali Suavi ve Salih gibi şahıslar da bulununca, güç bir şey olmayacaktı.

O kadar ki, pek kısa zamanda vakarın önü alınmış ve beliren tehlike bertaraf edilmişken, o kısa zamanda bile, tıflek sesleri akseder etmez: «Moskoflar şehri bastı!» yaygaralarıyla çarşı, pazar ve dükkânlar kapanarak halk evlerine sığınmıştır.

İngiliz muhibbi ve taraftarı tanınan Ali Suavi'nin nasil olup da bu işte Salih ile teşriki mesai ettiği anlaşılamamıştır.

Bununla beraber hâdisenin müşevviki İngilizler olduğunu icdia edenler de yok değildir. Bu tezi bilhassa bazı Fransız kaynakları müdafaa etmekte ve delil olarak da, Kıbrıs anlaşmasını kabulden, bir hayli müddet imtina etmiş olan Sultan Abdülhamit II. üzerinde bir baskı yapılmak is'enişmiş olduğunu ileri sürmektedirler. Vakiâ hâdisenin vukuu 20.5.78 ile Kıbrıs adası anlaşması 4 Haziran 1878 tarihleri arasındaki yakınlık nazarı dikkati caliptir.

Sultan Abdülhamit de mürettibin İngiliz sefaretî olduğunu kani imiş.

Mamafih bu ihtimal zayıf görünür, ancak arada tesadüfün rol oynamış olması tahmin olunur.

(7) Totleben, 1854 de rütbesi henüz Yarybay iken! Sivastopol müdafaasında gösterdiği yüksek kabiliyetile askeri mahfillerin dikkat nazarlarına üzerine çekmiştir.

